

VAL KUILEN

VAN DE PROGRESSIEVE FRONTVORMING

Jos Geysels & Herman Laumers

VAL KUILEN

VAN DE PROGRESSIEVE FRONTVORMING

Uitgeverij
**VRJ
DAG**

© 2016 – Jos Geysels, Herman Lauwers & Uitgeverij Vrijdag
Jodenstraat 16, 2000 Antwerpen
www.uitgeverijvrijdag.be

Omslagontwerp: Mulder van Meurs
Vormgeving binnenwerk: theSWitch, Antwerpen

NUR 740
ISBN 978 94 6001 477 2
D/2016/11.676/311
e-boek
ISBN 978 94 6001 478 9

Niets van deze uitgave mag door middel van elektronische of andere middelen, met inbegrip van automatische informatiesystemen, worden gereproduceerd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

‘Als men zich in de mythen over het verleden verstrikt, wordt het hoe langer hoe onwaarschijnlijker dat een nieuw begin kan slagen.’

Rüdiger Safranski

‘Het wordt tijd dat links met zijn eigen veren gaat pronken in plaats van met de geblondeerde van een ander.’

Edito De Groene Amsterdammer, 3 april 2009

Inhoud

Inleiding	9
De kiezer herverkavelt	13
De socialisten roepen op	21
De frontvorming blijft wenken	31
Oude woorden en nieuwe realiteiten	39
Geen frontvorming dus! Maar wat dan wel?	59
Overtuigen met alternatieven	71
Noten	78

Inleiding

De progressieve zijde van het politieke landschap ligt ons beiden na aan het hart.

Of juist, wat ons genegen is, wat ons bindt, is het streven naar een democratisch draagvlak voor politieke beslissingen die Vlaanderen en de wereld rechtvaardiger en leefbaarder maken voor iedereen, nu en later. Dat zijn grote woorden. Er zitten drie premissen in die uitspraak die voor ons belangrijk zijn. Het gaat over Vlaanderen, België en de wereld, over nu en later, en over een democratisch draagvlak. De aarde kouder en de samenleving warmer maken.

Wij zijn geen theoretici, ook al namen we soms de tijd om over het gedachtegoed en de strategie van onze partijen (Agalev en Volksunie, later Groen en Spirit) na te denken en hierover te publiceren.

We zijn te veel gepokt en gemazeld in de politieke praktijk om nu, als kalende oudgedienden, architect te spelen aan een tekentafel of als generaals op rust een oorlogje uit te vechten in een zandbak.

Onze achtergronden verschillen. Onze politieke engagementen ook. Dat heeft ons nooit belet om samen te werken, binnen en buiten het parlement.

Dat maakte het boeiend om, vele jaren nadat we de zetels van het parlement deelden, samen een tekst te schrijven over een gedeelde zorg: meer progressieve politiek en meer progressieve politici in Vlaanderen. Een boeiend project, maar ook noodzakelijk en actueel. Want in veel Europese landen heeft de (klassieke) linkerkant het moeilijk om haar maatschappelijke agenda politiek te verzilveren.

De zoektocht naar een sterke(re) linkerkant werd de voorbije decennia vaak vertaald in de noodzaak van 'progressieve frontvorming'. Telkens er verkiezingen in aantocht kwamen of voorbij waren, werd dat begrip in al zijn gedaanten en varianten van stal gehaald en uitgebreid bediscussieerd. Vooral door journalisten, Wetstraatwatchers en politieke strategen.

En ook nu is het niet anders. ABVV-topman Rudy De Leeuw, de Gentse burgemeester Daniël Termont en de 'partijloze' gewezen VRT-journalist Walter Zinzen herhaalden in 2016 hun voorkeur voor een rood-groene samenwerking. 'Meyrem (Almaci) en John (Crombez)', verzuchtte deze laatste, 'jullie zouden zo'n prachtig paar kunnen vormen, waar wachten jullie op?'¹

Waar de linkerkant in Vlaanderen ondertussen niet op hoefde te wachten, was haar electorale achteruitgang. Rechts kwam aan zet, zowel ideologisch als politiek. Dat merken we aan de maatregelen van de verschillende regeringen, aan het woordgebruik in het maatschappelijk debat. Rechts zet de toon.

En toch, wie aandachtig kijkt naar de samenleving ziet ook een onderstroom die pertinente vragen stelt bij het eenzijdig marktdenken dat gedurende decennia het politieke denken en handelen heeft gedomineerd. Vooral na de financiële crisis van 2008 werden de vragen talrijker. En ze worden door steeds meer mensen gesteld. Mensen zijn onzeker en soms angstig, maar ze zijn evenzeer op zoek naar oplossingen en alternatieven: om werk te vinden of hun werk leefbaar te maken en te houden, om de kwaliteit van hun leven te verbeteren en de ongelijkheid aan te pakken. Die vragen en antwoorden verhogen de kansen op een reveal van een creatieve linkerkant. Een reveal dat een geloofwaardig alternatief biedt, een breder maatschappelijk draagvlak vindt en tot een grotere politiek-electorale slagkracht leidt. Deze vragen en antwoorden geven ons een uitdagend perspectief voor het schrijven van dit boek. De reële mogelijkheid van zulk reveal is wat ons blijft motiveren en stimuleren.

En juist daarom willen wij, met onze ervaring en geschiedenis, onderzoeken of een dergelijke 'frontvorming' nog het belangrijkste mobiliserend concept is en kan zijn om progressief Vlaanderen te verbreden en te versterken.

Waarom louter focussen op strategie en tactiek als er inhoudelijke alternatieven zijn?

De kiezer herverkavelt

Het verhaal van de progressieve frontvorming kan niet geschreven worden zonder het te kaderen in dat van de politieke herverkaveling die ons land sinds de Tweede Wereldoorlog heeft gekend.

Het eerste wat opvalt is dat we bijna vijf decennia van politieke herverkaveling achter de rug hebben. In 1958 kregen de grote traditionele politieke families (christelijke, socialistische en liberale) 94% van de stemmen, in 1971 was dit gedaald tot 71,5%. In 1991, op één van de kilste zondagen na de Tweede Wereldoorlog met de doorbraak van het Vlaams Blok, bleef daar nog 65,7% van over. Sindsdien is dat percentage blijven dalen tot nog geen 50% bij de laatste parlementsverkiezingen.

Die opvallende trend heeft alles te maken met de opkomst van andere partijen die, met wisselend succes, de vrijgekomen electorale kavels hebben bezet: de VU, Agalev (later Groen), Vlaams Blok (later Vlaams Belang), Lijst Dedecker en, recent, vooral de N-VA.

Deze evolutie illustreert de toenemende flexibiliteit van de kiezer op een electorale markt die versnipperd is geraakt in kleinere percelen.

Vooraf na zwarte zondag (24 november 1991) veroorzaakte deze versnippering grote ongerustheid bij

de klassieke beheerders van de Belgische politiek. Vele commentatoren zagen hierin de voorbode van een toenemende politieke onbestuurbaarheid in een al zo ingewikkeld land.

Niet verwonderlijk dat er, vooral in de jaren 90, gepraat werd over het invoeren van een kiesdrempel, het afschaffen van de opkomstplicht, de noodzaak van politieke vernieuwing en politieke hervorkaveling. Er werden manifesten gepubliceerd, vrije tribunes geschreven en vernieuwingscongressen georganiseerd. Tussendoor werd er veel met elkaar gepraat. Formeel en informeel. Voor de camera en in de coulissen. Wie de kranten en de weekbladen van deze periode bekijkt, komt volgende titels tegen over de Volksunie: 'Samensmelting van PVV en VU-VVD' (23 januari 1992). Bijna een jaar later en met Bert Anciaux als nieuwe voorzitter, wordt het: 'Volksunie sluit fusie met CVP niet uit'. In mei 1994 lezen we een dubbelinterview met Herman Lauwers (VU) en Jos Geysels (Agalev) over 'de raakpunten tussen de VU en Agalev'. En op 22 november van hetzelfde jaar deelt Patrik Vankrunkelsven (VU) mee dat hij werkt aan 'een nota voor samenwerking met de CVP'.

Ook mensen van andere partijen dansten op de hervorkavelingmelodie. Johan Van Hecke trachtte zijn partij op nieuwe sporen te zetten, wat een aantal Agalev'ers, zoals EU-parlementslid Paul Staes, verleide om de overstap te maken naar de CVP. Guy Verhofstadt hervormde de PVV tot de 'partij van de burger' (de VLD) met de bedoeling om de grootste cen-

trumpartij van Vlaanderen te worden. En Norbert De Batselier, socialistisch boegbeeld, kondigde aan dat de 'SP in het begin van de volgende eeuw niet meer zou bestaan' wat hem later inspireerde om met 'Het Sienjaal' nieuwe progressieve wegen te verkennen.

Er bewoog van alles. Er werden nieuwe fronten geopend en politieke samenwerkingen afgekondigd.

Bij de eerste test, de Europese verkiezingen van juni 1994, bleek de kiezer echter weinig onder de indruk van al deze strategische operaties. De VLD kwam, na hoge peilingen, met beide voeten terug op de grond, het Vlaams Blok haalde andermaal een hoge score en de VU behaalde, tegen alle verwachtingen in, een zetel in het Europees Parlement. Ook bij de parlementsverkiezingen van 1995 liet de kiezer zich niet beïnvloeden door de Wetstraat-manoeuvres. In plaats van de grote vernieuwing kregen we een restauratie: Herman De Croo volgde Guy Verhofstadt op, Johan Van Hecke verdween van het toneel en Louis Tobback bleef.

In een commentaar op de verkiezingsuitslag schreven Jaak Billiet en Bart Maddens (KU Leuven) toen het volgende: 'In het algemeen overheerst de indruk dat het electoraat niet zo gemakkelijk te manipuleren is door de verschuivingen aan de partijtop. Dit is een les in bescheidenheid voor de architecten die dachten van bovenaf het partijenspectrum te kunnen hertekenen via hervorkavelingen en verruimingsoperaties allerhande. Kiezers blijken niet zomaar pionnen die kunnen worden gehegroepeerd in functie van belangen van de politieke elite. De burgers hebben de hervorka-

velaars integendeel een neus gezet en blijven eigenzinnig kiezen voor een sterk versplinterd partijsysteem. En dat is hun goed recht'.²

Toch werden, vooral na het Dutroux-jaar 1996, weer allerhande vernieuwingspogingen op touw gezet. Na een massaal bijgewoonde witte mars werd de herverkaveling getransformeerd in een herijking van de vormgeving van de politieke democratie. De 'Nieuwe Politieke Cultuur' zou de kloof met de burger moeten dichten. Er ontstonden nieuwe organisaties zoals Triangel en een parlementair vernieuwingsfront in Zaal F van de Senaat.

Bert Anciaux richtte ID21 op om 'de hand te reiken naar alle politieke vernieuwers' en wilde via 'een netwerkstructuur' een 'participatieve en integrale democratie' uit de grond stampen. ID21 sloot later een alliantie met de VU en bijna alle partijen plaatsten 'witte figuren' op hun kieslijsten in 1999.

Het was echter vooral de dioxinecrisis dat jaar die zorgde voor een politieke aardverschuiving: groot verlies voor de CVP en de SP, winst voor Agalev, VLD, VU-ID en het Vlaams Blok gevolgd door een onuitgegeven regeringssamenstelling op federaal en Vlaams niveau: paars-groen.

In 2001 splitste de VU in N-VA en Spirit. De jaren daarop werden aan de linkerkant nog een aantal vernieuwingsoperaties opgezet (zoals de oproep tot koepelpartij van enkele SP'ers in 2001 en het kartel sp.a-Spirit). De grootste beweging kwam er vooral in het centrum en

aan de rechterzijde waarbij de (zeer) kleine N-VA, eerst via een kartel met de christendemocraten en daarna op eigen kracht, de grootste politieke partij in Vlaanderen werd. Het Vlaams Belang verloor de meeste van zijn pluimen. De VU, die het meest aan de kar van de vernieuwing had getrokken, verdween uit het parlement.

Opvallend in deze periode was dat de electorale kartels wel een kortstondig succes hadden (zoals sp.a-Spirit in 2003) maar niet uitgroeiden tot een nieuwe politieke formatie. Spirit ging later grotendeels op in de sp.a maar dat kon de electorale neergang van de socialisten niet counteren.

Ondertussen kwam conservatief Vlaanderen electoraal wel aan zet.

Dit overzicht is onvolledig. Het kan zeker nog worden aangevuld en verfijnd. Maar het maakt zo ook al duidelijk dat er de laatste decennia voortdurend pogingen zijn geweest om via naamsveranderingen, partijverruimingen en het samenvoegen van structuren, zowel een modernisering als een rationalisering van de (partij) politiek door te voeren.

Zo is er op de eerste plaats het opvallende verband tussen de electorale afkalving van de meeste traditionele partijen, vooral de christendemocratische en de socialistische, en de oproepen tot vernieuwing en verruiming. Verliezen verhoogden de drang tot verbreding. In die zin waren de vernieuwingsoperaties van de partijen een gevolg van de herverkaveling door de kiezer

en dus niet de oorzaak van de electorale herverkaveling.

Ten tweede illustreerde het debat een verhoogde strijd tussen de traditionele partijen om het politieke centrum te veroveren of (terug) te bezetten en door een herschikking de verloren electorale percelen terug te winnen. Die zoektocht naar het centrum ging gepaard met een ideologische verschraling: 'de stelselmatige vervaging van de grenzen tussen de drie democratische basisideologieën' (Anton Zijderveld) en 'de ontwikkeling van een breed verankerde consensus over de belangrijkste beginselen van de maatschappelijke orde' (S.W. Couwenberg).

Na de val van de Muur (1989) en de instorting van de Sovjet-Unie werden de grote ideologische verhalen in de kast gezet en kwam de maakbaarheid van de samenleving op de vuilnisbelt terecht.

De traditionele partijen schudden hun ideologische veren af en schaarden zich achter het sociaal-economische eenheidsdenken. Veel aandacht werd besteed aan strategische manoeuvres en een communicatief gestroomlijnde profilering. De politieke marketing verving de ideologie. Grote klassieke verhalen verdwenen en werden ingeruild voor flitsende ideetjes, krachtige oneliners en vluchtige meningen.

Dat ideologische tekort werd vooral na de eeuwwisseling duidelijk merkbaar. De meeste politieke partijen haastten zich toen om ideologische congressen te organiseren en hun 'fundamenteel' gedachtegoed terug van stal te halen, te herschrijven en te actualiseren.

Er kwamen, ten derde, opmerkelijke herschikkingen binnen de verschillende politieke families. Niet zelden diende een appel van een partij of een politiek figuur naar buiten uit, naar andere bewegingen en/of partijen, om interne veranderingen te versnellen of de eigen posities te verstevigen.

Even opvallend was het aantal politici, blijkbaar even flexibel als vele kiezers, die van partij veranderden. Sommige 'overlopers' werden achteraf beloond met een ministerspost of een andere politieke functie, anderen verdwenen van het toneel.

Ten vierde is het belangrijk vast te stellen dat het debat zich afspeelde in een samenleving waar ook andere politieke breuklijnen tevoorschijn kwamen dan de klassieke algemene discussiepunten waarrond de Belgische politiek zich concentreerde: de sociaal-economische, de levensbeschouwelijke en de communautaire tegenstelling. Die andere breuklijnen hebben uiteraard te maken met de fundamentele veranderingen in de samenleving waarop burgers en kiezers reageren met veranderende verwachtingen, gewijzigde attitudes en anders beleefde waarden.

En dat heeft uiteraard gevolgen op het politieke toneel. De nieuwe stemming op de straat klinkt door in stemmen voor de politieke samenstelling van de Wetstraat.

In elk geval maakt dit overzicht duidelijk dat electorale verschuivingen eerder een gevolg zijn van maatschappelijk-politieke veranderingen dan van de herverka-

veling van politieke structuren en/of van traditionele frontvorming.

Wanneer we spreken over de ‘progressieve frontvorming’ is het belangrijk deze achtergrond in de analyse te betrekken.

De socialisten roepen op

Na de parlementsverkiezingen van 2014 reageerde sp.a-voorzitter Bruno Tobback op de matige uitslag van zijn partij en de lichte vooruitgang van Groen met de uitspraak dat de sp.a de motor moest worden van een ‘grote linkse progressieve beweging’.

Hiermee gaf hij een dubbele boodschap. Er moest één grote linkse beweging komen: niet één *partij*, maar een *beweging*. Noteer het slimme verschil dat hij maakte. Hij gebruikte ook twee termen: *links* en *progressief*. Ook dat is slim, want taalkundig zijn dat geen synoniemen, zeker niet in het politieke taalgevoel. Daar hebben we het later nog over. De tweede boodschap was dat de sp.a de motor zou zijn, de leidende actor.

Veel positieve reacties kreeg hij niet op deze oproep. Het was ook niet de eerste keer dat de socialisten na een tegenvallende verkiezingsuitslag soortgelijke oproepen lanceerden.

In 2015 herhaalden meerdere sp.a-kopstukken tijdens hun 1 mei-toespraken het pleidooi voor ‘frontvorming’. Groen reageerde koel: ‘het is niet aan de orde, de volgende verkiezingen zijn nog ver weg ...’ En daarmee leek de zoveelste discussieronde over frontvorming weer even afgelopen.